

Sborník Jihočeského muzea v Českých Budějovicích Přírodní vědy - Supplementum

Acta Musei Bohemiae Meridionalis in České Budějovice - Scientiae naturales

Sbor. Jihočes. Muz. v Čes. Budějovicích, Přír. vědy	52	52–69	2012

Výsledky kroužkování ptáků v okrese Tábor

Results of bird ringing in Tábor district

Jan FIŠER

Jihočeský ornitologický klub

Abstract. This report interprets the results of bird ringing obtained between the years 1935–2008 in the Tábor district of Czech Republic. Basic data were obtained from the Bird Ringing Centre at the National Museum in Prague. Results were evaluated from a geographical point of view and were divided into recoveries of birds ringed in the Tábor region and into local recoveries of birds ringed outside the region. The whole period is divided into 5 time spans according to the quantity of data obtained and the main focus of ringers. Recoveries were evaluated in two categories: (1) recoveries of local birds abroad and recoveries of birds ringed abroad, and (2) recoveries of local birds in other districts of the Czech Republic and recoveries of Czech birds ringed outside the Tábor district. Repeated reports of the same bird from the same locality within a year were excluded. Results show a continual increase in the amount of data obtained from ringing activities in the Tábor region. This reflects, to a certain degree, the increased interest of ringers in passerines towards the end of the evaluated period.

Key words: bird ringing, recoveries, data interpretation, Tábor district.

Abstrakt. Zpráva vyhodnocuje výsledky kroužkování ptáků na Táborsku, získané v letech 1935–2008. Výchozí data byla získána z Kroužkovací stanice Národního muzea v Praze. Výsledky jsou hodnoceny z hlediska geografického a jsou rozděleny na zpětná hlášení ptáků okroužkovaných na území okresu Tábor a na nálezy ptáků v tomto okrese, ale okroužkovaných mimo toto území. Celé období je rozděleno do pěti časových etap, které byly stanoveny dle množství získaných dat a charakteristické činnosti kroužkovatelů. Výsledky jsou tříděny a hodnoceny podle států (zahraniční zpětná hlášení a nálezy) a okresů (údaje z České republiky). Početní údaje jsou upraveny tak, aby byla v daném roce vyloučena opakovaná hlášení stejného jedince ze stejné lokality. Vyhodnocení počtu nálezů a zpětných hlášení v jednotlivých letech proto nemusí odpovídat počtu těchto údajů v databázi Kroužkovací stanice. Výsledky jednoznačně ukazují na plynulý nárůst počtu dat, získaných kroužkovací činností v okrese Tábor a do jisté míry odráží zájem kroužkovatelů o ptáky z řádu pěvců ke konci tohoto období.

Klíčová slova: kroužkování ptáků, zpětná hlášení, vyhodnocení údajů z okresu Tábor.

Úvod

Předkládané hodnocení výsledků kroužkovací činnosti ornitologů na Táborsku v letech 1935–2008 je prvním pokusem o vyhodnocení zpětných hlášení ptáků z oblasti okresu Tábor. Dílčí vyhodnocení zpětných hlášení labutě velké zpracoval JAHELKA (1998), týkalo se však pouze roků 1982–1996 a zpracovávány byly celé jižní Čechy.

Zpráva vychází z podkladů získaných z Kroužkovací stanice Národního muzea v Praze. Výsledky jsou zpracovány s cílem zjistit lokality zpětných hlášení (ZH) ptáků kroužkovaných na území okresu Tábor a nálezů ptáků okroužkovaných mimo Tábořsko, ale zjištěných na jeho území. Časové údaje jsou redukovány pouze na roky jednotlivých nálezů a ZH a dokumentují rozvoj kroužkovací činnosti na území okresu Tábor za uplynulých 74 let. Výsledky poskytují informace o nejčastěji využívaných zimovištích a tahových cestách z hlediska geografického rozdělení Evropy a částečně i Asie a Afriky (podle států) a současně i o přesunech v rámci České republiky (zpracováno podle okresů). Počty zpětných hlášení v jednotlivých letech jsou určitým měřítkem aktivity kroužkovatelů v jednotlivých obdobích.

Metodika zpracování údajů

Na Tábořsku začalo kroužkování ptáků hned na počátku činnosti Kroužkovací stanice Národního muzea v Praze, o čemž svědčí první záznamy zpětných hlášení již z roku 1935, tedy pouhý jeden rok po založení této centrály. Už před touto centrálou působila v českých zemích v letech 1914–1938 kroužkovací stanice LOTOS (KLÁPŠTĚ 2008), ale historické prameny z této stanice jsem nezjišťoval a tudíž součástí této zprávy nejsou ani případné výsledky z Tábořska evidované touto stanicí.

Kroužkovací stanice Národního muzea v Praze mi poskytla databázi údajů o zpětných hlášeních v programu MICROSOFT EXCEL, rozdělenou do následujících souborů:

- nepřevci okroužkovaní na okrese Tábor do roku 2002
- pěvci okroužkovaní na okrese Tábor do roku 2002
- nálezy nepřevců na okrese Tábor do roku 2002
- nálezy pěvců na okrese Tábor do roku 2002
- ptáci okroužkovaní na okrese Tábor po roce 2002
- nálezy na okrese Tábor po roce 2002.

Databáze byla rozdělena na již použité dělení pěvci – nepřevci pro celé sledované období 1935–2008. Jako časové kritérium byl zvolen pouze rok kroužkování či nálezu (tj. bez určení dne a měsíce) a poté byly vyloučeny údaje, které byly shodné z hlediska nálezu – tj. shodný rok, shodná lokalita, shodný druh a číslo kroužku. Touto úpravou se eliminovaly přelety jedinců v daném roce, které by navyšovaly počty zpětných hlášení na lokalitě a tím i skutečný obraz o počtu jedinců, kteří v daném místě byli v příslušném roce zastíženi. U několika málo druhů tak došlo k částečné redukci počtu zpětných hlášení, u labutě velké však tato redukce byla dosti výrazná.

Období let 1935–2008 bylo rozděleno do pěti časových úseků odlišujících se intenzitou a zaměřením kroužkovací činnosti. To rovněž usnadnilo třídění velkého množství údajů. Jednotlivé časové úseky byly stanoveny následně:

– období do roku 1950: lze je víceméně pokládat za výsledky z doby první republiky, okupace a prvních poválečných let, kdy ve srovnání s dnešním stavem působilo málo kroužkovatelů.

– roky 1951–1978: období lze charakterizovat jako nevyrovnané, patrně s projevy činnosti jednotlivých kroužkovatelů, která se odrazila i na počtu ZH a nálezů. Teprve ve druhé polovině tohoto období je patrný začátek výraznější aktivity, která se od té doby stále rozvíjí.

– roky 1979–1992: začíná rozsáhlé a intenzivní kroužkování labutí velkých, které se projevuje nárůstem zpětných hlášení.

– roky 1993–2004: do roku 1993 spadá začátek pravidelné kroužkovací akce na rybnících Koberný a Hejtman poblíž Plané nad Lužnicí, soustředěné na rákosinové druhy těchto rybníků.

– roky 2005–2008: díky výsledkům uvedené kroužkovací akce (do roku 2009 včetně okroužkováno přes 14 800 ptáků) se podstatným způsobem zvýšil podíl zpětných hlášení u pěvců, jejichž počet bylo z hlediska zpracování výsledků vhodné rozdělit.

Dělení na pěvce a ptáky ostatních řádů (ve zprávě nazvaných nepěvci) se ukázalo jako praktické z důvodu, že pěvci představují tak rozsáhlý řád ptáků, že se početností získaných dat téměř rovná všem ostatním řádům dohromady, popř. je v některých letech i převyšuje. V seznamu okresů ČR byly sloučeny okresy Plzeň-sever, Plzeň-jih a Plzeň-město do jednoho celku označeného jako okres Plzeň, podobně okres Praha zahrnuje kromě hlavního města také okresy Praha-východ a Praha-západ.

V prezentaci výsledků je důsledně rozlišováno rozdělení na zpětná hlášení (ZH) - týkající se ptáků okroužkovaných na území okresu a nálezy – údaje o ptácích zastižených na Táborsku, ale kroužkovaných mimo okres Tábor. Pokud se hovoří o souhrnných údajích, je tím myšlen souhrnný počet obou typů výsledků (zpravidla vysvětleno v popisu obrázku či tabulky).

Seznam kroužkovatelů v okrese Tábor

Seznam kroužkovatelů působících dlouhodobě na Táborsku (tj. měli zde trvalý pobyt) vychází z databáze Kroužkovací stanice (data poskytnutá Kroužkovací stanicí v listopadu 2009) a z dostupných literární údajů. Období do roku 1955 je zpracováno na základě kroužkovacích zpráv, ve kterých byl zveřejňován i seznam kroužkovatelů činných v příslušném roce (JIRSÍK 1936, JIRSÍK & KADLEC 1937, 1938, KADLEC 1939, 1940, 1947/48, 1951, 1958, 1959, 1961, 1963, KADLEC & BAŠOVÁ 1957, KADLEC & KLŮZ 1941). Další seznam spolupracovníků vydala Kroužkovací stanice až v roce 1984 (ANONYMUS 1984).

Záměrně nejsou podchyceni kroužkovatelé, kteří navštěvují území z jiných okresů z důvodu, že tento seznam by byl velmi dlouhý a současně velmi nepřesný.

Seznam kroužkovatelů, kteří sídlili a působili v okrese Tábor:

1. Václav Hořejš, působil od roku 1936 v Třebišti a poté od roku 1944 v Borotíně.
2. Josef Plachý, působil v roce 1941 v Táboře.
3. Karel Svoboda, působil od roku 1942 v Sezimově Ústí.
4. RNDr. Věra Matějková, působila od roku 1947 v Táboře.
5. Antonín Novotný, působil v roce 1949 v Táboře.
6. Jiří Roška, působil v roce 1949 v Táboře.
7. Bohumír Bejšovec, působil v roce 1950 v Táboře.
8. Karel Háček, působil od roku 1950 ve Veselí nad Lužnicí, ukončil činnost v roce 2006.
9. Dobroslav Boháč, působil od roku 1950 v Soběslavi.
10. RNDr. Jiří Bumerl, Tábor, působil v Bechyni a v Táboře, ukončil činnost v roce 1984.
11. Pavel Javůrek, působil v Plané nad Lužnicí.
12. Ing. Josef Hlásek, působil ve Veselí nad Lužnicí, ukončil činnost v roce 2006.
13. Ing. Miloslav Kaňka, Soběslav, kroužkuje od roku 1971.
14. Jan Zima, Planá nad Lužnicí, kroužkuje od roku 1973.
15. Jaroslav Janovský, Planá nad Lužnicí, kroužkuje od roku 1975.
16. Ing. Michael Strnad, Chýnov, kroužkuje od roku 1975.
17. Ing. Jan Fišer, Kozmice, kroužkuje od roku 1979.
18. Ing. Stanislav Vyhnal, Planá nad Lužnicí, kroužkuje od roku 1981.
19. Ing. Josef Jahelka, Tábor, kroužkuje od roku 1982.
20. Ing. Václav Tikalský, Turovec, kroužkuje od roku 1995.
21. Mgr. Eva Fučíková, Chýnov, kroužkuje od roku 2005.
22. Petr Obluk, Tábor, kroužkuje od roku 2007, od roku 2010 zde nepůsobí.

23. Ing. Jiří Vitovský, Smilovy Hory, kroužkuje od roku 2008.

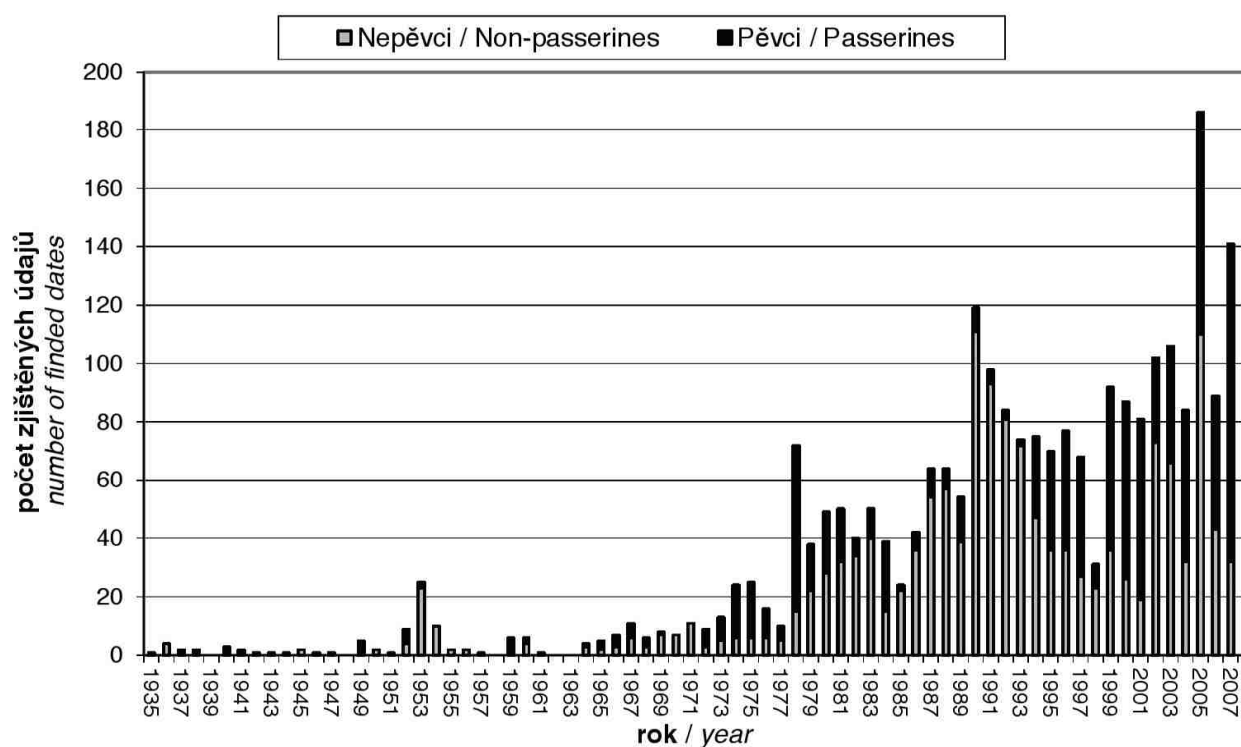
24. Jan Havlíček, Radětice, kroužkuje od roku 2008.

Je nepochybné, že se na výsledcích významně podíleli i kroužkovatelé, kteří v okrese nesídlí a řada údajů je zcela jistě i jejich zásluha. Prvním kroužkovatelem, který na Táborsku působil a měl své bydliště, byl dle dostupných údajů zřejmě Václav Hořejš. Někteří další kroužkovatelé ze 40. let se pak objevovali sporadicky ve zprávách v dalších letech. Po ukončení činnosti Otty Kadlece přestal být seznam kroužkovatelů činných v daném roce již zveřejňován a ukončení činnosti kroužkovatelů tedy není v literatuře zaznamenáno.

Tab. 1 – Druhy s největším počtem zpětných hlášení.

Tab. 1 – Species with the highest number of recoveries.

Druh	Počet	Druh	Počet
Species	Number	Species	Number
<i>Cygnus olor</i>	1137	<i>Cyanistes caeruleus</i>	77
<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	134	<i>Ciconia ciconia</i>	68
<i>Parus major</i>	125	<i>Phylloscopus collybita</i>	64
<i>Riparia riparia</i>	113	<i>Anas platyrhynchos</i>	60
<i>Emberiza schoeniclus</i>	79	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	58

Obr. 1 – Vývoj počtu zjištěných údajů (zpětných hlášení a nálezů cizích kroužkovanců) v jednotlivých letech na území okresu Tábor.

Fig. 1 – Numbers of found dates (recoveries and findings of birds ringed abroad) in individual years in the Tábor district.

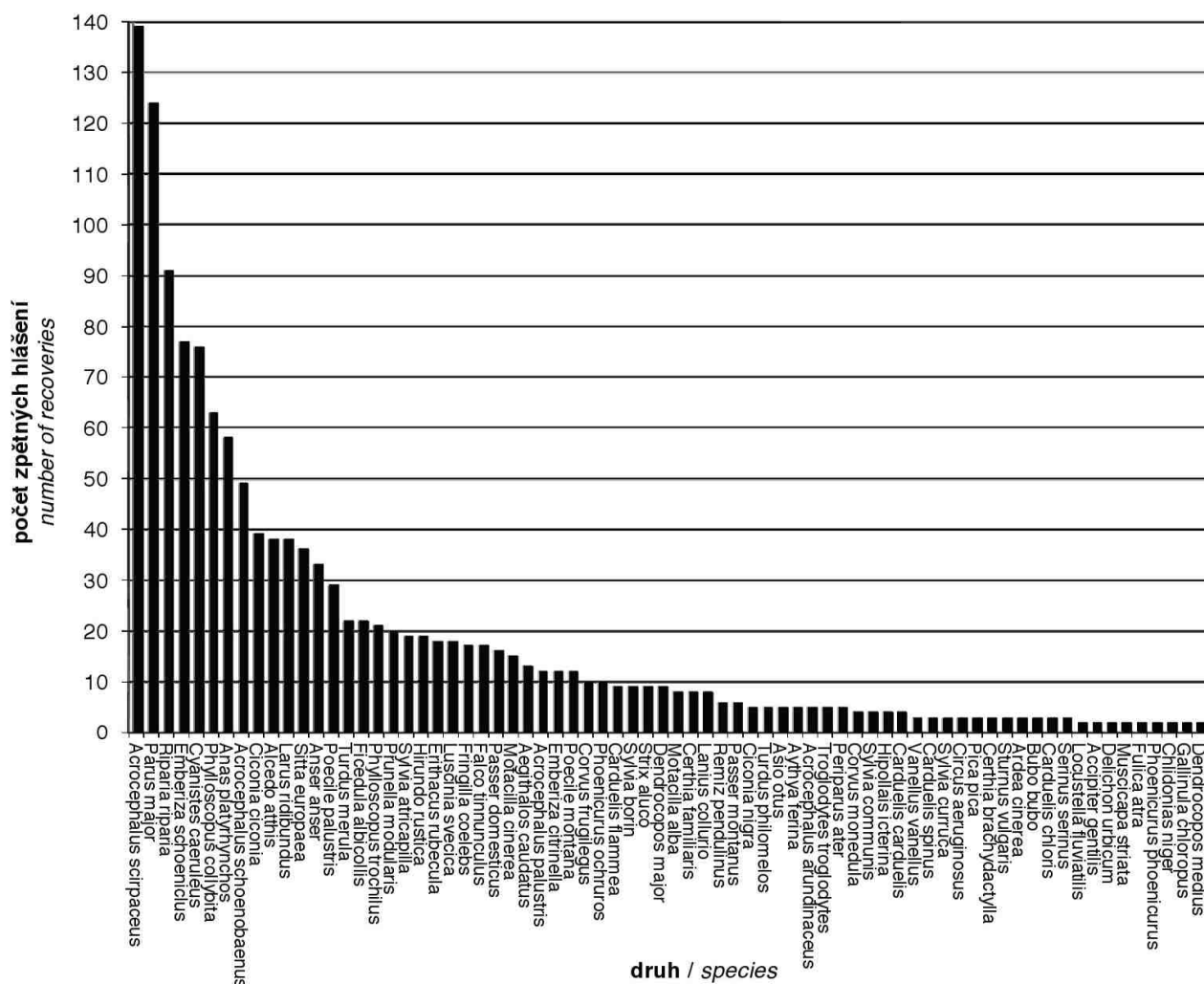
Výsledky

V období 1935–2008 bylo získáno celkem 2285 zpětných hlášení a 371 nálezů cizích kroužkovanců (tj. 2656 údajů) celkem 88 druhů ptáků. Nepěvců se týká 1525 údajů (57,4 %) a pěvců 1131 údajů (42,6 %). Vývoj počtu výsledků (tj. zpětných hlášení a nálezů cizích kroužkovanců) okrese Tábor ukazuje obr. 1. Mezi desítkou druhů s nejvyšším počtem hlášení bezkonkurenčně vede labuť velká (tab. 1).

Ptáci kroužkovaní v okrese Tábor

Ptáci okroužkovaní v okrese Tábor byli zastíženi celkem ve 22 zemích Evropy, Asie (Izrael) a Afriky (Alžírsko, Libye, Maroko) v celkovém počtu 330 zpětných hlášení (nepěvci 253, pěvci 77 ZH). Z území ČR pochází dalších 1983 zpětných hlášení (981 nepěvců a 1002 pěvců), která byla získána v celkem 44 okresech, včetně okresu Tábor.

Druhové složení veškerých zpětných hlášení ptáků okroužkovaných na okrese Tábor, s výjimkou labutě velké – u ní je celkový údaj 947 zpětných hlášení, uvádí obr. 2.

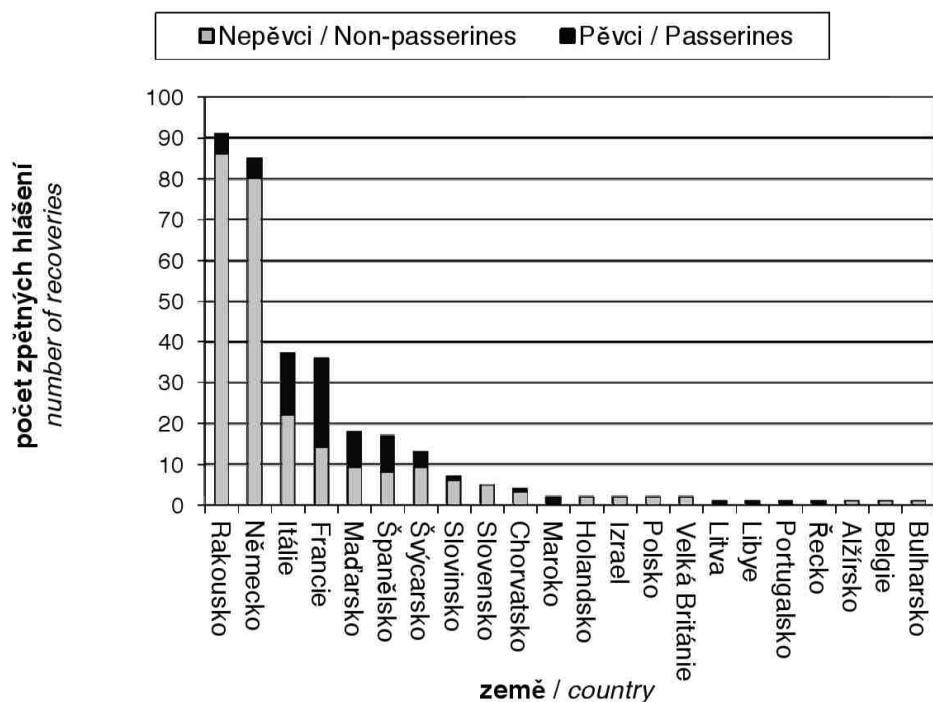

Obr. 2 – Počet zpětných hlášení druhů okroužkovaných v okrese Tábor, bez labutě velké a druhů s jedním zpětným hlášením.

Fig. 2 – Number of recoveries of species ringed in the Tábor district (excluding *Cygnus olor* and species with only one recovery).

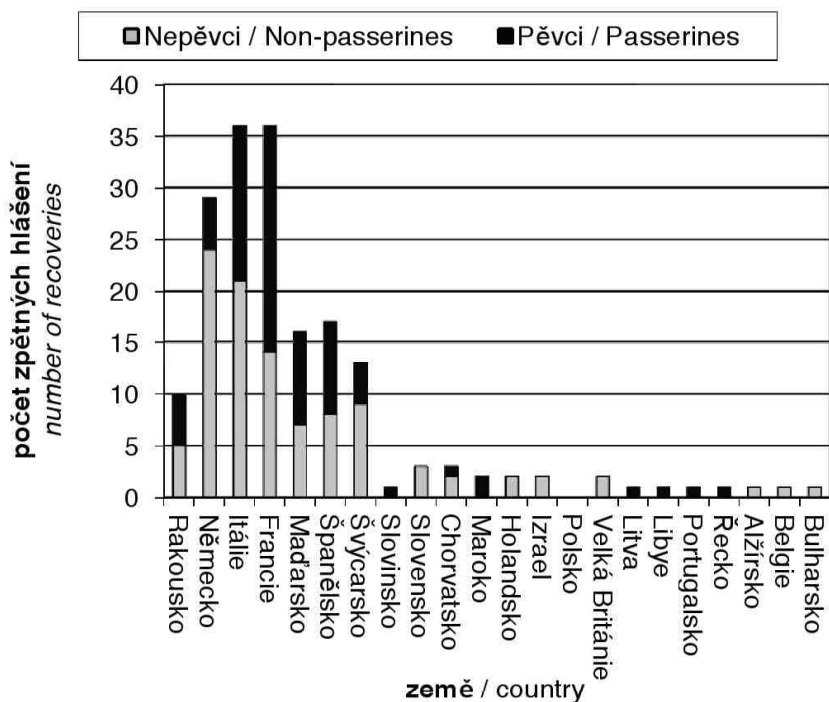
Vzhledem k čitelnosti obrázku zde nejsou zobrazeny druhy, u kterých byl počet zpětných hlášení roven jedinému zjištění. Jedná se o následující druhy: brkoslav severní, cvrčilka slavíková, cvrčilka zelená, dlask tlustozobý, hýl obecný, káně lesní, konopka obecná, linduška lesní, orel mořský, polák chocholačka, skorec vodní, skřivan lesní, sluka lesní, ŕuhýk šedý a žluna zelená.

Ze zahraničních zpětných hlášení jednoznačně vyplývá, že jejich množství je zásadně ovlivněno podílem labutě velké – viz obr. 3 a 4. První z nich uvádí výsledky včetně labutě, druhý pak výsledky po vyloučení zpětných hlášení labutě velké.

Obr. 3 – Zahraniční zpětná hlášení ptáků kroužkovaných v okrese Tábor, včetně labutě velké.

Fig. 3 – Number of foreign recoveries of birds ringed in the Tábor district, including *Cygnus olor*.

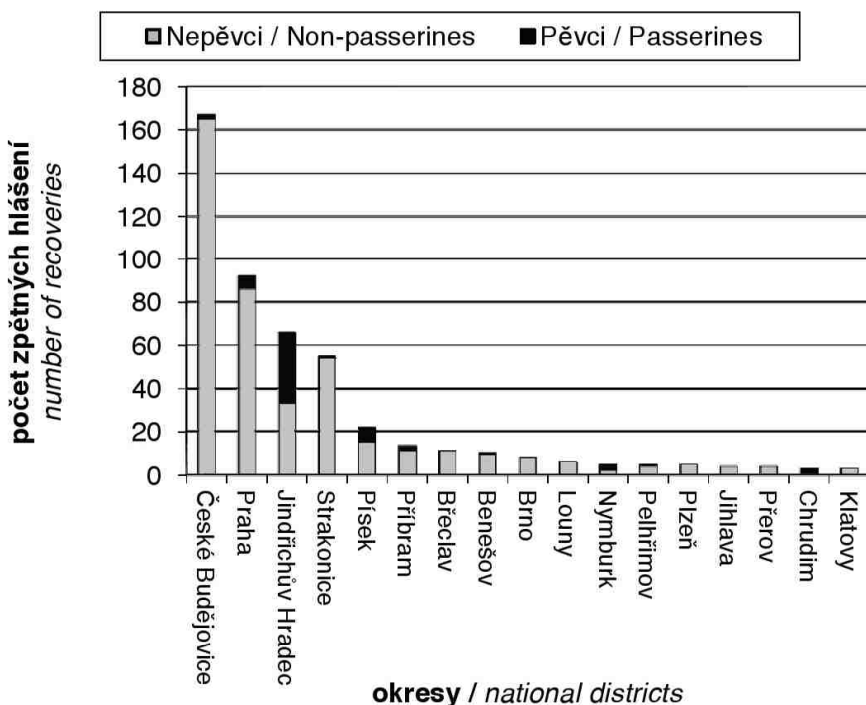

Obr. 4 – Zahraniční zpětná hlášení ptáků kroužkovaných v okrese Tábor, bez zastoupení labutě velké.

Fig. 4 – Number of foreign recoveries of birds ringed in the Tábor district, excluding *Cygnus olor*.

Porovnáním dvou výše uvedených obrázků zjišťujeme, že zpětná hlášení labutě velké z Rakouska tvoří 89 % všech zpětných hlášení nepěvců z této země, podíl labutě na zpětných hlášení nepěvců z Německa je 66 %. V těchto dvou zemích je tedy hlavní zahraniční zimoviště labutí okroužkovaných v okrese Tábor. Pomineme-li vliv labutě velké, je jednoznačně nejvyšší počet zpětných hlášení ostatních nepěvců z Německa, Francie a Itálie. Pěvci mají těžiště zpětných hlášení jednak ve Francii, Itálii a Španělsku, ale poměrně velké množství výsledků je i z východní tahové cesty – Maďarska.

V případě ptáků kroužkovaných v okrese Tábor jsou zpětná hlášení z území České republiky uvedena na obr. 5 (pro přehlednost jsou zaznamenány pouze okresy, kdy byl počet zpětných hlášení vyšší než 2). Není zde postižen vlastní okres Tábor, který je zpracován samostatně.

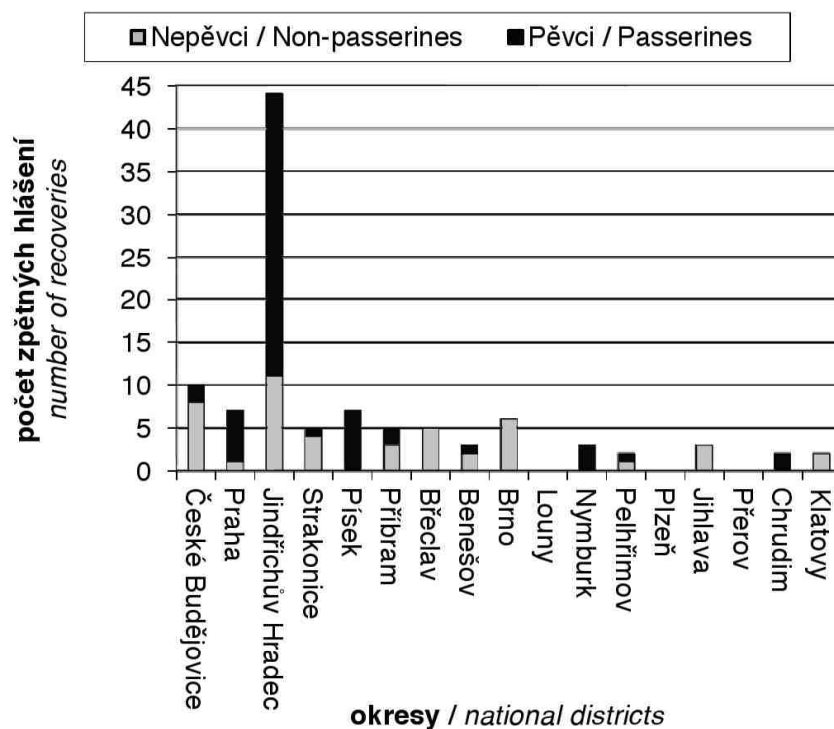

Obr. 5 – Zpětná hlášení ptáků kroužkovaných v okrese Tábor z ostatních okresů ČR, včetně labutě velké.

Fig. 5 – Number of recoveries of birds ringed in the Tábor district in other districts of the Czech Republic (including *Cygnus olor*).

Množství zpětných hlášení z jednotlivých okresů je opět výrazně ovlivněné počtem zpětných hlášení labutě velké, která zimuje v ČR na větších řekách ve městech. Pokud eliminujeme labuť velkou, je situace podstatně jiná – viz obr. 6.

Z výsledků vyplývá, že největší část populace labutě velké okroužkované v okrese Tábor, zimuje v rámci ČR v okresech České Budějovice (157 ZH), Praha (85 ZH), Strakonice (50 ZH), Jindřichův Hradec (22 ZH) a Písek (15 ZH). Z ostatních okresů nebylo získáno za celé sledované období více jak 10 ZH tohoto druhu. Pokud se eliminuje vliv labutě velké, je největší množství zpětných hlášení z Jindřichohradecka, přičemž u nepěvců dominuje kachna divoká (celkem 6 ZH). U okresů České Budějovice (3 ZH) a Strakonice (4 ZH) je poměrně významný podíl čápa bílého. Z Jindřichohradecka bylo získáno u skupiny pěvců celkem 33 ZH, z toho 27 hlášení břehule říční, 3 ZH rákosníka obecného, 2 ZH slavíka modráčka a 1 ZH rákosníka proužkovaného. Většina břehulí byla z tohoto okresu hlášena v roce 1978 (18 ZH) a 1979 (5 ZH), přičemž ptáci byli okroužkovaní v naprosté většině na písčité Roudná v červnu a červenci roku 1978 a kontrolní odchyt v lokalitě poblíž Lomnice nad Lužnicí (ve vzdálenosti 24 km od místa kroužkování) proběhl v srpnu téhož roku.

Obr. 6 – Zpětná hlášení ptáků kroužkovaných v okrese Tábor z ostatních okresů ČR, bez labutě velké.

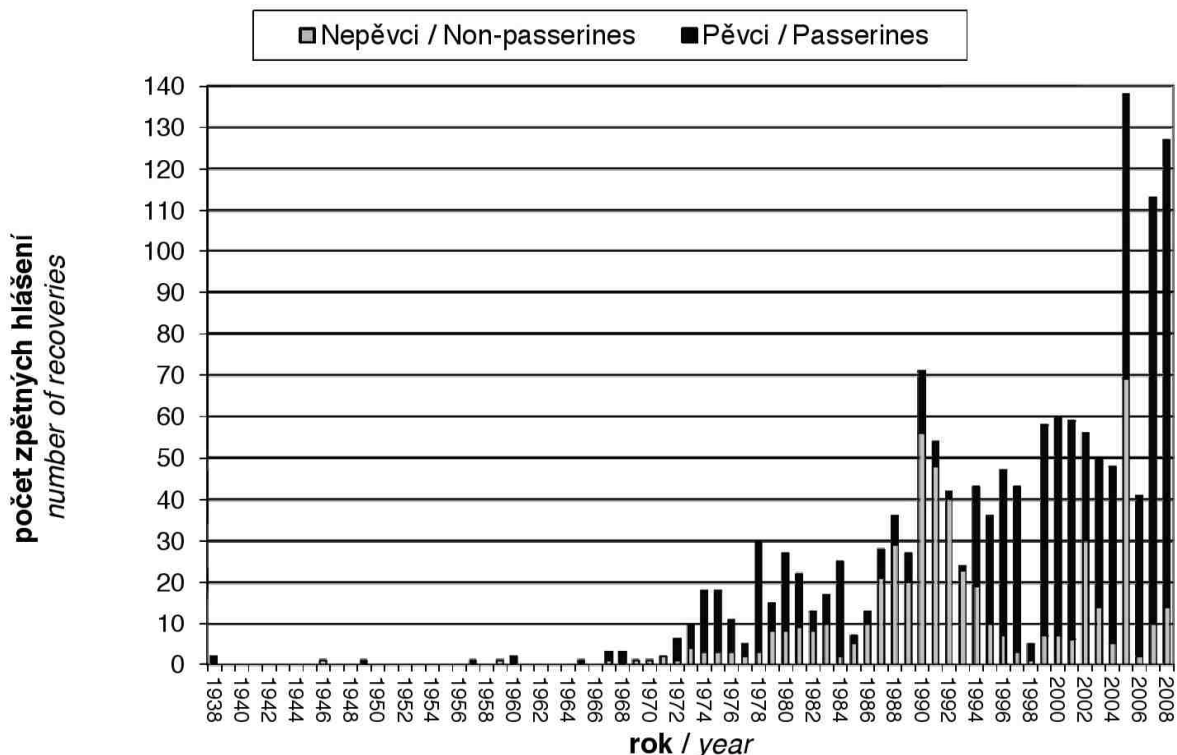
Fig. 6 – Number of recoveries of birds ringed in the Tábor district in other districts of the Czech Republic (excluding *Cygnus olor*).

Vývoj počtu okroužkovaných ptáků a jejich zpětných hlášení z území okresu Tábor dokumentuje obr. 7. Celkem zde bylo zjištěno 1465 ZH (528 nepěvců a 937 pěvců), což je logicky nejvyšší počet zpětných hlášení v rámci všech okresů v ČR. Časová řada začíná již rokem 1938, ale až do počátku 70. let 20. století se jedná o ojedinělá zpětná hlášení. Od roku 1972 se zvyšuje podíl zpětně kontrolovaných pěvců a v roce 1979 se již začíná podílet na počtu nepěvců labuť velká, která dosáhla vrcholu v letech 1990–1992 s 55, 47 a 36 ZH. Souvisí to s počátkem aktivní činnosti kroužkovatelů, kteří na Tábořsku začali působit. Výrazně se v časové řadě také projevuje začátek kroužkovací akce u Plané nad Lužnicí v roce 1993 – již rok po jejím začátku se výrazně zvyšuje počet zpětných hlášení pěvců. Výrazný propad v počtu zpětných hlášení v roce 1998 byl způsoben krajně nepříznivými klimatickými podmínkami v průběhu odchytové akce – vytrvalé deště způsobily, že odchyt byl realizován ve velmi omezené míře jen na rybníku Koberný a pouze v denní době, mezi jednotlivými dešťovými přeháňkami.

Nálezy cizích kroužkovanců v okrese Tábor

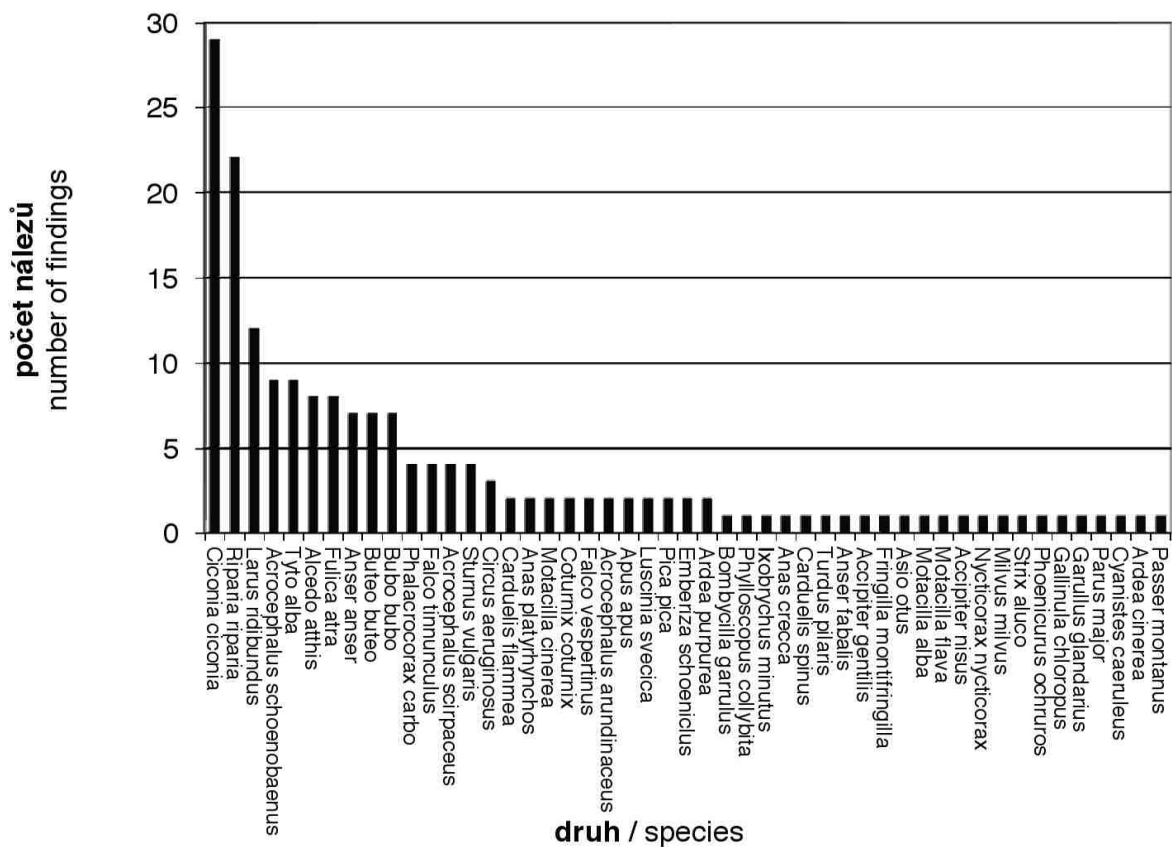
Druhou skupinou výsledků jsou nálezy ptáků, kteří naopak byli okroužkováni mimo území okresu Tábor a na Tábořsku následně odchyceni či nalezeni. Do roku 2008 bylo z okresu Tábor nahlášeno 371 nálezů celkem 50 druhů ptáků, okroužkovaných mimo území okresu. Z tohoto množství představovali nepěvci 309 a pěvci 62 nálezů. Ze zahraničí pocházelo 55 kroužkovaných ptáků, zbytek (tj. 316 nálezů) tvoří ptáci kroužkovaní na území České republiky. Počet nálezů, kromě labutě velké (u ní zjištěno 190 ZH), ukazuje obr. 8.

Celkem 55 nalezených zahraničních kroužkovanců pochází z 15 zemí Evropy a Afriky (Alžírsko). Pěvců se týká 14 nálezů (11 druhů) a nepěvců 41 nálezů (15 druhů). Zcela jednoznačně pochází nejvyšší počet ptáků z Německa, vyrovnanější je pak skupina států Švýcarsko, Itálie, Polsko a Rakousko

Obr. 7 – Vývoj počtu zpětných hlášení ptáků okroužkovaných a kontrolovaných na území okresu Tábor v letech 1938–2008.

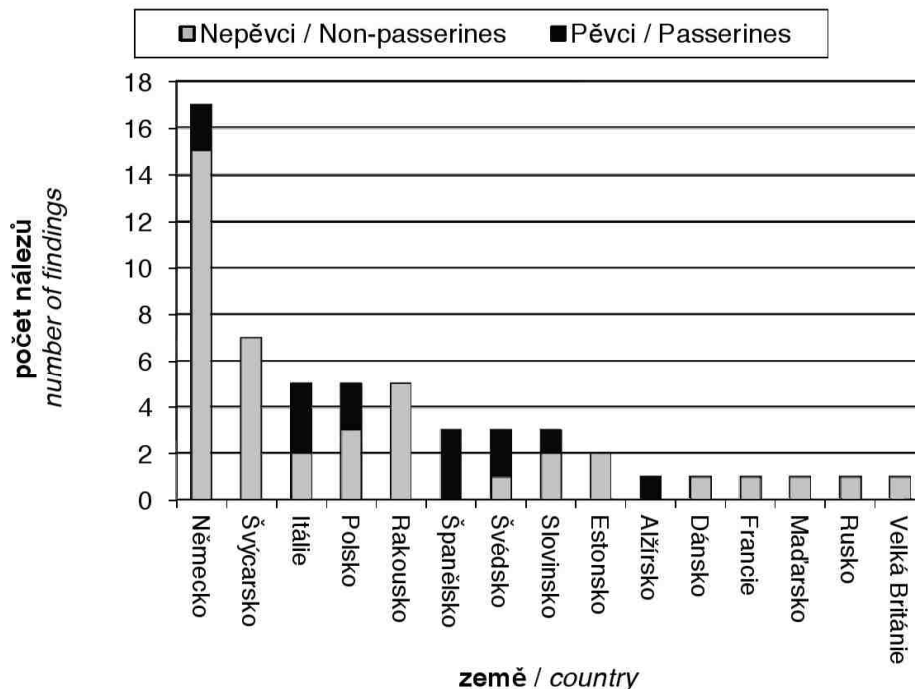
Fig. 7 – Number of birds ringed and recovered in the Tábor district in the period 1938–2008.

Obr. 8 – Počet nálezů cizích kroužkovanců v okrese Tábor, mimo labuť velkou.

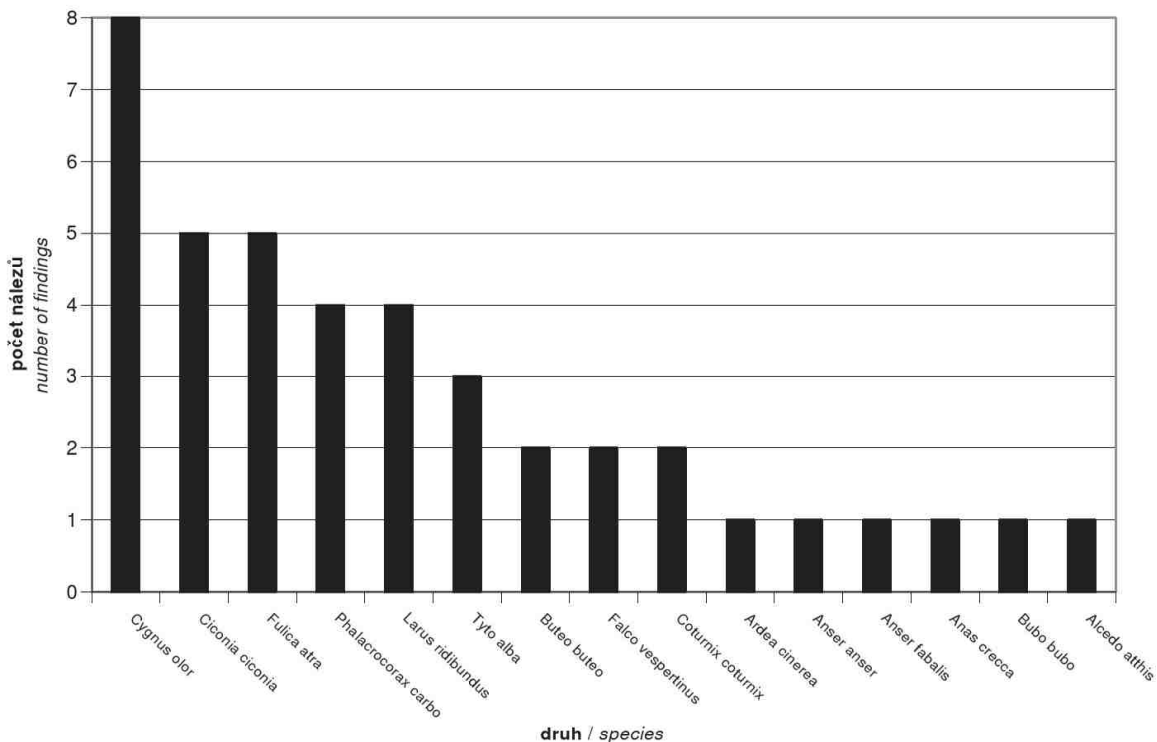
Fig. 8 – Number of recoveries of birds in the Tábor district ringed out of this region, excluding *Cygnus olor*.

(obr. 9). I v tomto případě je dominantní v počtu nálezů labuť velká (obr. 10), ale její podíl není tak propastně rozdílný od ostatních druhů, zjištěných v rámci nálezů cizích kroužkovanců, jako u ZH ptáků kroužkovaných na Táborsku. Např. z Německa je nejvyšší podíl zpětných hlášení u čápa bílého (5 ZH) a ze Švýcarska pocházelo 5 lysek černých. U pěvců se jedná o ojedinělé nálezy, výjimkou jsou 4 nálezy rákosníka proužkovaného (obr. 11).

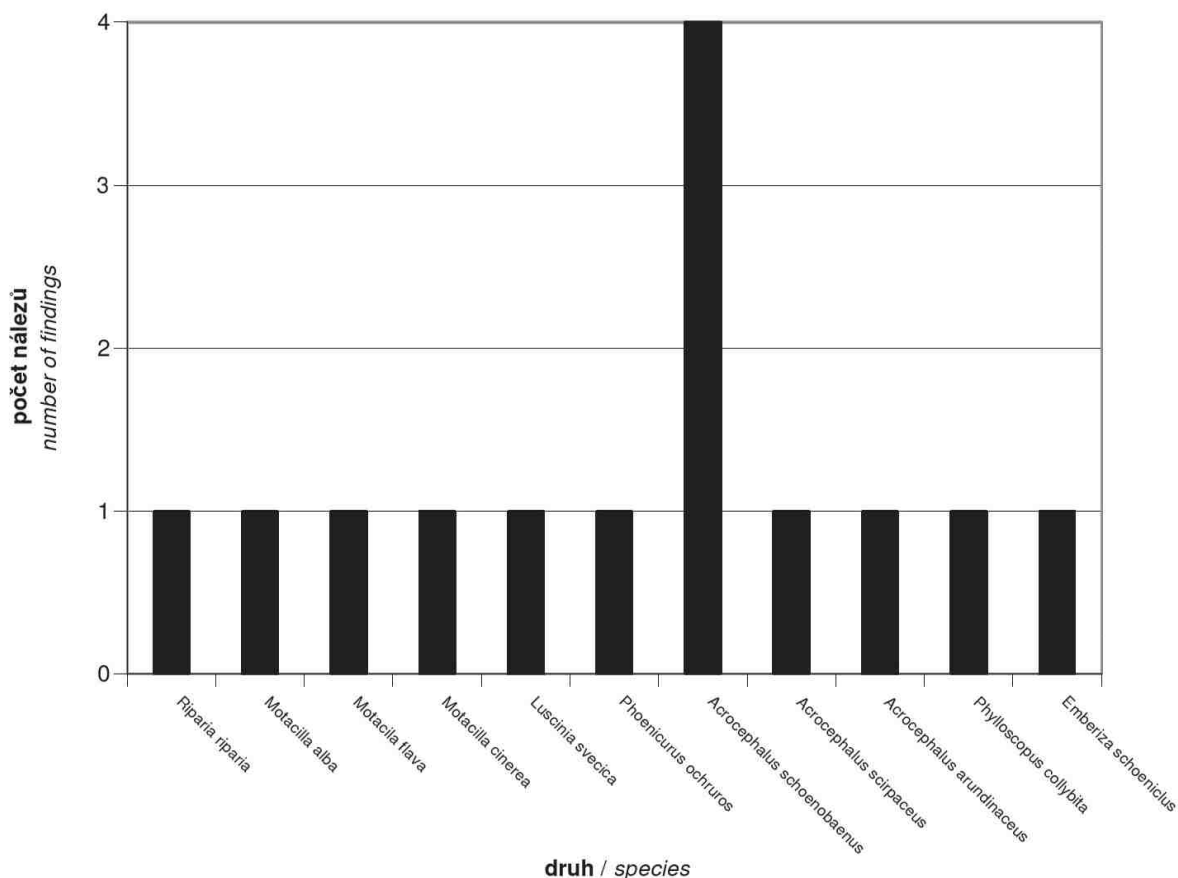
Obr. 9 – Počty nálezů zahraničních kroužkovanců z jednotlivých zemí.

Fig. 9 – Number of recoveries of foreign ringed birds by country.

Obr. 10 – Druhové a početní složení zahraničních kroužkovanců – nepěvců.

Fig. 10 – Numbers of foreign ringed non-passerines recovered in the Tábor district.

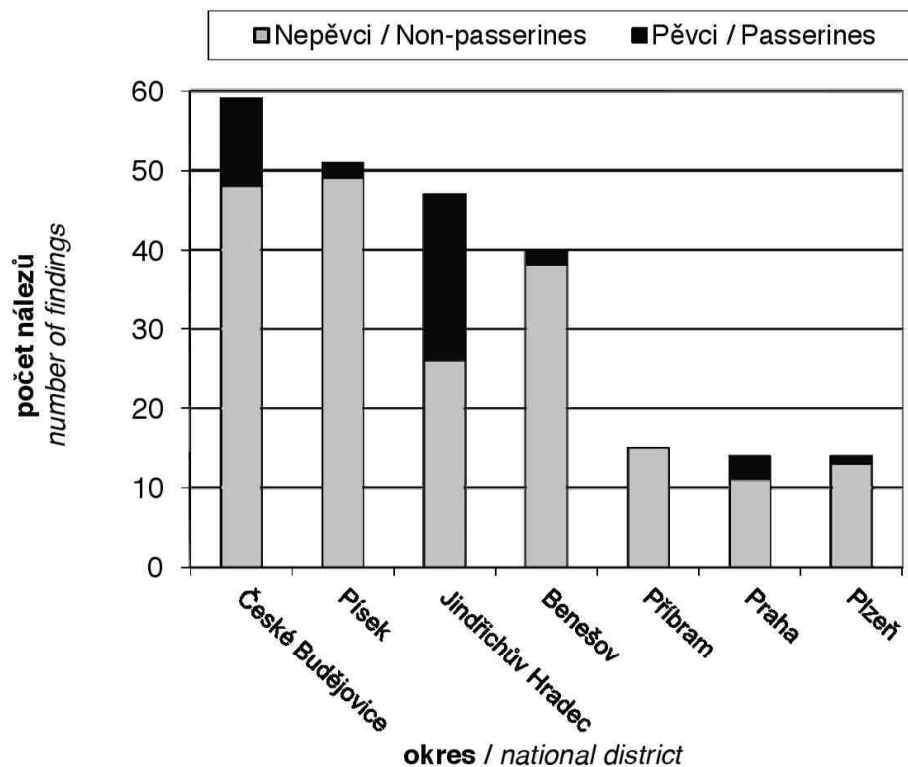

Obr. 11 – Druhové a početní složení zahraničních kroužkovanců – pěvců.

Fig. 11 – Numbers of foreign ringed non-passerines recovered in the Tábor district.

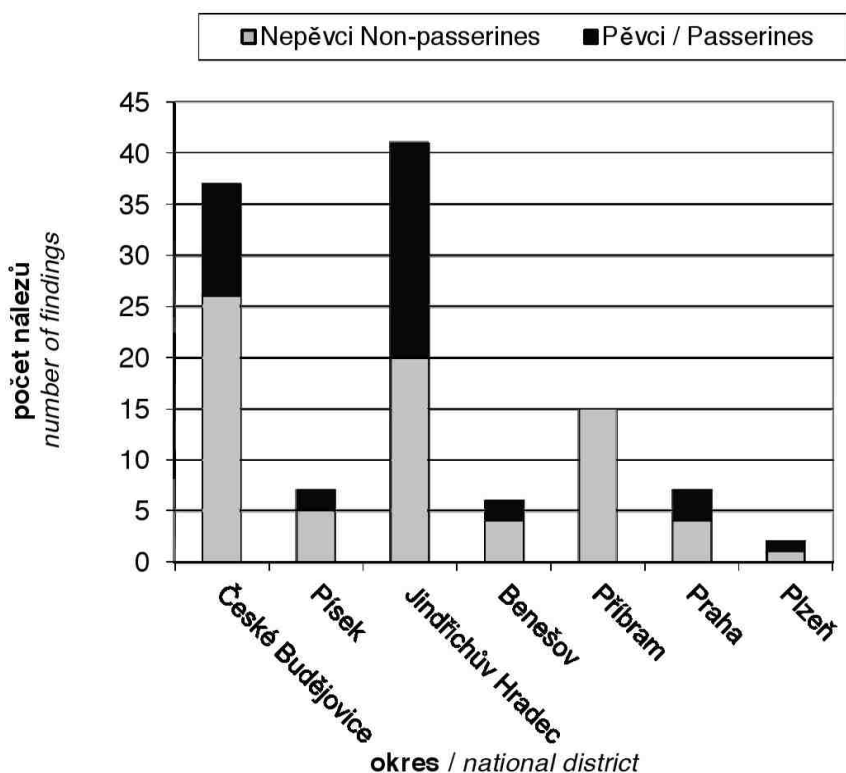
Pokud jde o ptáky okroužkované v České republice (ale mimo okres Tábor), bylo za uplynulé období získáno celkem 317 nálezů ptáků pocházejících z 35 okresů, ale jen ze 7 okresů byl počet nálezů vyšší než 10 (obr. 12). U nepěvců bylo zaznamenáno 268 nálezů 22 druhů, u pěvců pak 49 nálezů 18 druhů. Na rozdíl od zahraničních kroužkovanců, je zde opět velmi výrazný podíl labutě velké. Pokud se eliminuje vliv labutě velké, situace se výrazně změní (obr. 13).

Z okresu České Budějovice tvoří po eliminaci nálezů labutě velké významný podíl čáp bílý (12 nálezů čtyř jedinců v Borkovicích a Svinech, rozložených rovnoměrně v letech 1980–1989) a racek chechtavý (6 nálezů, z toho 5 získaných do roku 1953). Z okresu Jindřichův Hradec je významněji zastoupena sova pálená (4 nálezy třech jedinců z let 1968–1970) a čáp bílý (3 nálezy třech jedinců z období 1954–1994 u Soběslavi, Chýnova a Turovce). Z pěvců má vyšší zastoupení pouze břehule říční. Z okresu České Budějovice bylo zastiženo 5 jedinců břehule, kroužkovaných v roce 1977 u Mazelova a zjištěných v následujícím roce na písčovnách v okolí Veselí nad Lužnicí. Z okresu Jindřichův Hradec bylo zjištěno 15 nálezů břehule, přičemž ptáci byli okroužkovaní v letech 1973–2000, především okolo Třeboně, Klenova a Lomnice nad Lužnicí a následně zjištěni v letech 1973–2005 v okolí Veselí nad Lužnicí, Plané nad Lužnicí, Lžina a Roudné. Ostatní druhy jsou zastoupeny v okresech víceméně vyrovnaně (max. počet nálezů u jednoho druhu je 5). Zastoupení dalších okresů s celkovým počtem zjištěných nálezů na území okresu Tábor nižším než 10 ukazuje obr. 14. Otazníky se týkají 2 nálezů, u kterých v databázi chybí označení okresu, kde byli ptáci okroužkováni.

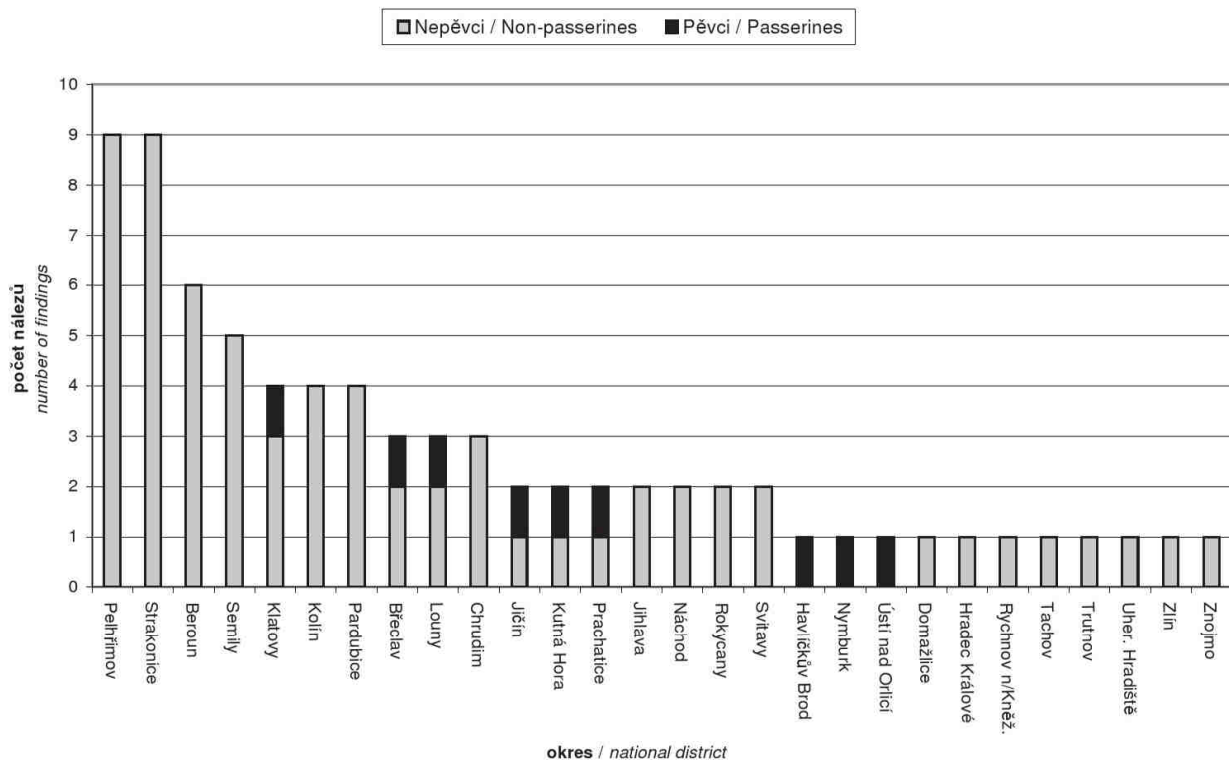
Obr. 12 – Podíl pěvců a nepěvců v nálezech cizích kroužkovanců z okresů v ČR s celkovým počtem nad 10 nálezů za sledované období, včetně labutě velké.

Fig. 12 – Numbers of non-passerines and passerines recovered in the Tábor district and ringed in other districts of the Czech Republic (districts with over 10 recoveries in reference period, including *Cygnus olor*).

Obr. 13 – Podíl pěvců a nepěvců na nálezech cizích kroužkovanců z okresů v ČR s celkovým počtem nad 10 nálezů za uvedené období, bez zastoupení labutě velké.

Fig. 13 – Numbers of non-passerines and passerines recovered in the Tábor district and ringed in other districts of the Czech Republic (districts with over 10 recoveries in reference period, excluding *Cygnus olor*).

Obr. 14 – Podíl pěvců a nepěvců na nálezech cizích kroužkovanců z okresů v ČR s celkovým počtem pod 10 nálezů za uvedené období, včetně labutě velké.

Fig. 14 – Numbers of non-passerines and passerines recovered in the Tábor district and ringed in other districts of the Czech Republic (districts with less than 10 recoveries in reference period, including *Cygnus olor*).

Některé zajímavé výsledky kroužkování

V této kapitole jsou uvedeny některé zajímavější údaje o vzdálenostech mezi místem nálezu či zpětného hlášení a místem kroužkování a dále nejdelší zjištěné časové intervaly mezi kroužkováním a nálezem. Kilometry jsou zaokrouhlené na celá čísla dolů. V případě časových intervalů mezi kroužkováním a nálezem jsou údaje zaokrouhleny na celé roky (přesný údaj o stáří lze zjistit z dat kroužkování a nálezu). V případě nálezů mrtvých ptáků bez konkrétního upřesnění (např. čerstvě střelen apod.) je možnost časové prodlevy mezi skutečným úmrtím a nálezem kroužku, popř. ohlášením nálezu. Z tohoto důvodu je v těchto případech uvedeno pouze pravděpodobné stáří. Pokud jsou v databázi uvedeny údaje o kontrole či čerstvém zástřelu, je stáří považováno za prokázané.

Nejvzdálenější nálezy pěvců

Konipas bílý (SD 9859) okroužkován v Alžírsku (1965), nalezen mrtvý v Soběslavi (1967), vzdálenost **2554 km**.

Špaček obecný (K 69453), okroužkován v Borotíně (1948), nalezen mrtvý v Maroku (1949), vzdálenost **2522 km**.

Rákosník obecný (T 784176), okroužkován v Plané nad Lužnicí (1997), nalezen mrtvý v Maroku (2000), vzdálenost **2183 km**.

Rákosník obecný (S 425704), okroužkován v Plané nad Lužnicí (2008), kontrolován ve Španělsku (2008), vzdálenost **2166 km**, čas mezi daty je 45 dnů.

Rákosník obecný (T 750432), okroužkován v Plané nad Lužnicí (1994), kontrolován ve Španělsku (1994), vzdálenost **2088 km**, čas mezi daty je 57 dnů.

Pěnice hnědokřídlá (TX 93316), okroužkována v Plané nad Lužnicí (2002), nalezena mrtvá v Libyi (2002), vzdálenost **2081 km**, čas mezi daty je 35 dnů.

Skřivan lesní (M 462830), okroužkován v Táboře (1964), nalezen mrtvý ve Španělsku (1965), vzdálenost **2010 km**.

Rákosník obecný (T 784707), okroužkován v Plané nad Lužnicí (1997), kontrolován ve Španělsku (1998), vzdálenost **1807 km**.

Ťuhýk obecný (R 25199), okroužkován v Bechyni (1952), nalezen mrtvý v Řecku (1953), vzdálenost **1801 km**.

Konipas horský (L 801661), okroužkován ve Španělsku (2004), kontrolován v Dobronicích u Bechyně (2005), vzdálenost **1647 km**.

Nejvzdálenější nálezy nepěvců

Čáp bílý (HH 248), okroužkován ve Stádlci (1985), nalezen mrtvý v Izraeli (1987), vzdálenost **2564 km**.

Čáp bílý (LL 255), okroužkován v Želči (1978), nalezen mrtvý v Izraeli (1979), vzdálenost **2524 km**.

Čejka chocholátá (H 9128), okroužkována v Horusicích (1958), nalezena mrtvá ve Španělsku (1960), vzdálenost **1972 km**.

Volavka popelavá (BX 3175), okroužkována v Plané nad Lužnicí (1998), nalezena mrtvá ve Španělsku (1999), vzdálenost **1865 km**.

Káně lesní (C 36842), okroužkované v Zárybnická Lhotě (1968), nalezeno v Alžírsku (1969), vzdálenost **1745 km**.

Poštolka obecná (E 24916), okroužkována v Táboře (1991), nalezena mrtvá ve Španělsku (1993), vzdálenost **1735 km**.

Čáp bílý (B 35383), okroužkován v Jistebnici (1993), nalezen mrtvý ve Španělsku (1993), vzdálenost **1532 km**, čas mezi daty je 51 dnů.

Rybák černý (K 91683), okroužkován v Drahově (1960), nalezen mrtvý ve Španělsku (1960), vzdálenost **1507 km**.

Lyska černá (D 90765), okroužkována v Plané nad Lužnicí (1985), nalezena mrtvá ve Španělsku (1985), vzdálenost **1464 km**, čas mezi daty je 119 dnů.

Racek chechtavý (E 115479), okroužkován ve Veselí nad Lužnicí (1951), nalezen mrtvý ve Španělsku (1953), vzdálenost **1307 km**.

Nejdelší zjištěný časový rozdíl mezi okroužkováním a zpětným nálezem

Čáp bílý (H 826), okroužkován 1. 7. 1982 ve Štěkni (okr. Strakonice), kontrolován 30. 6. 2004 v Plané nad Lužnicí, **stáří 22 let**.

Lyska černá (10.1357), kroužkována 30. 11. 1933 v Lucernu (Švýcarsko), čerstvě střelena 14. 3. 1952 v Chýnově, **stáří 19 let**.

Čáp bílý (LL 889), okroužkován 26. 6. 1981 ve Vřesné (okr. Tábor), kontrolován v Nýrsku (okr. Klatovy) 11. 7. 1997, **stáří 16 let**.

Čáp bílý (KK 200). Kroužkován 30. 6. 1973 v Municích (okr. České Budějovice), kontrolován 22. 6. 1988 v Borkovicích, **stáří 15 let**.

Labuť velká (LB 135), okroužkována 16. 8. 1993 ve Skalici, kontrolována 22. 7. 2007 tamtéž, **stáří 14 let**.

Volavka popelavá (B 60080), kroužkována 9. 6. 1960 v Bolshakovo (Rumunsko), čerstvě střelena 15. 8. 1974 ve Svinech, **stáří 14 let**.

Pušník obecný (C 85503), okroužkovaný 26. 4. 1989 ve Veselí nad Lužnicí, nalezen sražený na silnici 16. 4. 2002 v Bechyni, **stáří 13 let**.

Labuť velká (L 11852), kroužkovaná 4. 8. 1990 ve Skalici, kontrolována dne 13. 3. 2003 v Českých Budějovicích, **stáří 13 let**.

Labuť velká (L 12978), kroužkovaná 4. 8. 1993 v Malešíně, nalezena mrtvá 25. 12. 2005 v Brně, **pravděpodobné stáří 12 let**.

Rákosník obecný (M 179748), kroužkovaný 23. 8. 1951 v Bechyni, nalezen 15. 3. 1961 v Lagonu (Portugalsko), **pravděpodobné stáří 10 let**.

Konipas bílý (N 281920), kroužkovaný 21. 5. 1989 v Ústrašicích, nalezen mrtvý 16. 5. 1997 v Želči, **pravděpodobné stáří 8 let**.

Rákosník zpěvný (T 784361), kroužkovaný 29. 7. 1997 v Plané nad Lužnicí, kontrolován 30. 7. 2005 tamtéž, **stáří 8 let**.

Slavík modráček (TX 23127), kroužkovaný 29. 8. 2001 v Plané nad Lužnicí, kontrolován 1. 8. 2007 tamtéž, **stáří 6 let**.

Diskuse

Výsledky kroužkovací činnosti v okrese Tábor naznačují některé vazby na sousední okresy, místa zimovišť a do určité míry i směry tahu jednotlivých druhů ptáků. Významným způsobem se projevila v počtu zpětných hlášení pěvců pravidelná kroužkovací akce pořádaná od roku 1993 na rybnících Koberný a Hejtman u Plané nad Lužnicí (obr. 1). Zajímavé jsou též výsledky u sovy pálené, která se dnes již na území okresu zřejmě nevyskytuje.

Vyhodnocení podle období

Do roku 1950 byl počet získaných výsledků velmi nízký – celkem 11 zpětných hlášení a 17 nálezů cizích kroužkovanců (dohromady 16 nepěvců a 12 pěvců). Nejúspěšnějším rokem byl rok 1949, kdy byla získána 3 zpětná hlášení a 2 nálezy cizích kroužkovanců. Druhově se na výsledcích v tomto období nejvýznamněji podílel racek chechtavý a lyska černá. Je to jediné období, kdy počet zpětných hlášení byl nižší, než počet nálezů cizích kroužkovanců. V tomto období byla tedy kroužkovací aktivita na Táborsku velmi nízká (obr. 1).

Období 1951–1978 je charakteristické značnou rozkolísaností výsledků. Jsou zde roky s nulovou hodnotou zpětných hlášení, které se vyskytovaly až do poloviny 60. let minulého století. Poté se začíná počet zpětných hlášení postupně zvyšovat a přes částečný propad v letech 1976–1977 již trvale roste. Celkem bylo získáno 224 zpětných hlášení a 67 nálezů cizích kroužkovanců (celkem 134 nepěvci a 157 pěvců). Na výsledcích se v roce 1953 projevilo kroužkování racků chechtavých – zjištěno bylo 20 zpětných hlášení a 1 nález cizího kroužkovance, v 70. letech pak významný vliv mělo kroužkování břehule říční (např. v roce 1978 27 zpětných hlášení a 11 nálezů cizích kroužkovanců).

V období 1979–1992 bylo získáno celkem 663 zpětných hlášení a 155 nálezů cizích kroužkovanců (celkem 667 nepěvců a 151 pěvec). V této době došlo k výraznému nárůstu počtu zpětných hlášení labutě velké v důsledku její početní a územní expanze (celkem bylo v tomto období získáno 481 zpětných hlášení a 113 nálezů cizích kroužkovanců, tedy 72,6 % všech výsledků zaznamenaných v tomto období!). Ke konci období byl počet záznamů u labutě velké okolo 80–100 ročně.

V období 1993–2004 byl zaznamenán další nárůst počtu výsledků – celkem 847 zpětných hlášení a 100 nálezů cizích kroužkovanců (493 nepěvců a 454 pěvců). Z celkového počtu zpětných hlášení tvoří opět významný podíl labuť velká (349 zpětných hlášení a 61 nálezů cizích kroužkovanců, tedy 43,3 % všech zjištěných výsledků tohoto období), ale dochází už ke stabilizaci mezi jednotlivými roky

a zcela chybí extrémně vysoké počty, známé z počátku 90. let. Díky kroužkovací akci na rybnících u Plané nad Lužnicí se vyrovnal v počtu zpětných hlášení poměr nepěvců a pěvců.

Období 2005–2008 je sice poměrně krátké, ale počet zpětných hlášení činí 540 a počet nálezů cizích kroužkovanců 32 (celkem nepěvci 215 a pěvci 357 údajů). Poprvé tedy pěvci počtem získaných výsledků předstihli nepěvce. Zřejmě je to důsledek poměrně výrazného snižování záznamů u labutě velké, zejména pak v posledních dvou letech (pouze po 18 záznamech).

Vyhodnocení ptáků kroužkovaných v okrese Tábor

Na častějším počtu zpětných hlášení (a stejně tak i nálezů) nepěvců ve většině let sledovaného období (obr. 1) se zřejmě podílí (1) možnost odečítání kroužků dalekohledem u některých velkých druhů, (2) častější nálezy mrtvých velkých ptáků a (3) oblíbenost některých druhů u veřejnosti – např. čápi bílí hnízdící v obcích nebo labuť velké, jejichž zimoviště ve městech jsou oblíbenou zastávkou na procházkách starších lidí i rodin s dětmi.

Nárůst počtu zpětných hlášení pěvců jednoznačně souvisí s kroužkovací akcí na rybnících u Plané nad Lužnicí, při které se systematicky kroužkuje populace jak místních, tak protahujících druhů, především pěvců. Tento výsledek potvrzuje účelnost dlouhodobějších pravidelných akcí většího rozsahu ve vhodných lokalitách. Zvyšování počtu ZH u pěvců může podporovat i snadnější dostupnost nárazových odchyťových sítí po roce 1990.

Ve vyhodnocení počtu zahraničních zpětných hlášení (obr. 3) jsou zcela jednoznačně nejfrekventovanější Rakousko a Německo díky počtu zimujících labutí na Dunaji, Rýnu, Innu a dalších velkých řekách. Nemalé množství zpětných hlášení pochází i z Itálie a Francie a za zmínku určitě ještě stojí Maďarsko, Španělsko a Švýcarsko. Z ostatních států pochází již víceméně ojedinělá ZH, která však jsou velmi cenná s ohledem na mapování tahových cest, potulek či přesídlení.

Z hlediska vztahu okresu Tábor k ostatnímu území České republiky je logicky na prvním místě samotný okres Tábor, což vypovídá obecně o věrnosti většiny ptáků svému rodišti. Určitý vliv na tento stav může mít i kroužkovací akce (obr. 7), kdy se ptáci (v tomto případně pěvci) pohybují v rámci svého tahu po víceméně stálých tahových cestách (uvedené rybníky jsou na okraji rybníčních soustav nedaleké Třeboňské pánve) a tudíž jsou opětovně chytáni na stejné lokalitě po několik let. Dokladem může být strnad rákosní kroužkovaný v Plané nad Lužnicí a následně kontrolovaný ve Španělsku a jiný strnad rákosní kroužkovaný naopak ve Španělsku (v podstatě stejná oblast) a poté kontrolovaný v Plané nad Lužnicí. Z okolních území jsou nejvyšší počty zpětných hlášení (obr. 5) z okresů České Budějovice, Jindřichův Hradec, Benešov a Písek, ale díky zimování labutí i z Prahy a Strakonice (zimování na Vltavě a Otavě). Z dalších okresů byly často pouze ojedinělá ZH, např. právě labutí či čápů bílých, husí apod. Pěvci se na počtu zpětných hlášení ptáků z okresů ČR podílí minimálně, v celé řadě let nejsou nálezy vůbec žádné. Několik kroužkovanců od Plané nad Lužnicí bylo chyceno při kroužkovací akci na rybníku Řežabinec u Ražic (okres Písek), avšak vzhledem k počtu kroužkovaných pěvců je to mizivý podíl. Lze z toho usuzovat, že pěvci jsou výrazně věrní svému rodišti a po vyhnízdění se toulají jen po širším okolí. Pokud se vzdálí, jedná se zřejmě již o tah a tudíž sousední okresy jsou příliš blízko na to, aby zde odpočívali na své tahové cestě a čerpali síly na vhodných potravních lokalitách. Co do počtu zpětných hlášení mezi pěvci je na prvním místě rákosník obecný (obr. 2), a to pouze díky tomu, že odchyťová akce na Táborsku je směřována právě do biotopu rákosin rybníků. Značný počet ZH u sýkory koňadry lze vysvětlit širokou ekologickou valencí (stálý a běžný druh většiny biotopů) a rozšířeným kroužkovaním na krmítkách a v budkách. Vyšší počet ZH u břehule říční je dán koloniálním způsobem hnízdění s možností jednoduchého odchyty ptáků pomocí sítí u hnízdních stěn.

Opačný trend je u nálezů ptáků okroužkovaných na jiném území, než v okrese Tábor. Obecně je druhové složení výrazně pestřejší a není zde tak výrazná dominance labutě velké, jako v případě ptáků kroužkovaných na území okresu. U cizích kroužkovanců je početnost nálezů spíše odrazem intenzity chytání ptáků na různých lokalitách. Z pohledu zachycení cizích kroužkovanců se tak jeví důležité i nahodilé kroužkování na různých lokalitách v době tahu, neboť se v různých biotopech získává výrazně pestřejší druhové složení.

Výsledky u cizích kroužkovanců ze zahraničí (obr. 9) jednoznačně staví na první místo Německo (17 nálezů), výrazně nižší je počet nálezů ze Švýcarska, Itálie, Polska a Rakouska (po 7 nálezech). Následuje Španělsko, Švédsko a Slovinsko (po 3 nálezech), ostatní země jsou již pod touto úrovní. Zajímavé je i druhové složení – kromě převažujících na vodu vázaných ptáků a dravců jsou zde zastoupeny i sovy (výr velký, sova pálená) nebo křepelka polní (obr. 10); pěvci jsou zastoupeni ojedinelými nálezy řady druhů bez výrazné dominance (obr. 11). Výrazný podíl Německa může být způsoben velikostí této země a její polohou na tahové cestě ze zimovišť na pobřeží Atlantiku a Středomoří do střední Evropy a dále.

Vazba okresu Tábor na jiné okresy v ČR je obdobná jako v případě ptáků kroužkovaných na Tábořsku. Jednoznačně vedou v počtu nálezů sousední okresy České Budějovice, Písek, Jindřichův Hradec a Benešov (obr. 12). Výrazně nižší počet nálezů je z okresů Příbram, Praha, Plzeň, Pelhřimov a Strakonice. Z ostatních okresů je počet minimální, ale o to výrazně druhově pestřejší. U okresů s nejvyšším počtem nálezů je pouze na Jindřichohradecku významnější podíl pěvců, což je způsobeno využíváním těžebních stěn pískoven břehulí říční, která vyhledává vždy nejlepší stěny a stěhuje se proto v rámci regionu.

Poděkování

Zpráva mohla vzniknout díky vstřícnému přístupu pracovníků Kroužkovací stanice Národního muzea v Praze, kteří mi ochotně poskytli podklady z území okresu Tábor v podobě databáze, za což jim tímto děkuji. Současně děkuji RNDr. Janu Horovi za řadu cenných připomínek k této zprávě.

Literatura

- ANONYMUS, 1984: Seznam spolupracovníků Kroužkovací stanice Národního muzea v Praze. – Kroužkovací stanice Národního muzea v Praze, 21 p.
- JAHELKA J., 1998: Výsledky kroužkování labutě velké (*Cygnus olor*) v jižních Čechách. – *Sylvia* 34(1): 85–92.
- JIRSÍK J., 1936: I. kroužkovací zpráva Čsl. společnosti ornitologické za rok 1934 a 1935. – *Sylvia* 1(2): 1–15.
- JIRSÍK J. & KADLEC O., 1937: II. kroužkovací zpráva Čs. společnosti ornitologické za rok 1936. – *Sylvia* 2(1–2): 1–19.
- JIRSÍK J. & KADLEC O., 1938: III. kroužkovací zpráva Čsl. společnosti ornitologické za rok 1937. – *Sylvia* 3(2): 17–19.
- KADLEC O., 1939: IV. kroužkovací zpráva České společnosti ornitologické za rok 1938. – *Sylvia* 4(3): 33–59.
- KADLEC O., 1940: V. kroužkovací zpráva Čs. společnosti ornithologické za rok 1939. – *Sylvia* 5(4): 50–51.
- KADLEC O., 1947/48: VII. kroužkovací zpráva Československé společnosti ornithologické za rok 1941. – *Sylvia* 9/10(1): 3–4.
- KADLEC O., 1951: VIII. kroužkovací zpráva Československé společnosti ornithologické za rok 1942. – *Sylvia* 13(2): 33–35.

- KADLEC O., 1958: X. kroužkovací zpráva Československé společnosti ornithologické za rok 1947. – Sylvia 15: 171–173.
- KADLEC O., 1959: XI. kroužkovací zpráva Československé ornitologické společnosti za rok 1948. – Sylvia 16: 203–205.
- KADLEC O., 1961: XII. kroužkovací zpráva Čs. ornithologické společnosti za rok 1949. – Československá ornithologická společnost Praha.
- KADLEC O., 1963: XIII. kroužkovací zpráva za rok 1950. – Národní muzeum v Praze.
- KADLEC O. & BAŠOVÁ D., 1957: IX. kroužkovací zpráva Čs. ornithologické společnosti za rok 1943–1945. – Krajské museum v Jihlavě.
- KADLEC O. & KLŮZ Z., 1941: VI. kroužkovací zpráva Čs. společnosti ornithologické za rok 1940. – Sylvia 6(3): 35–36.
- KLÁPŠTĚ J., 2008: Historie kroužkování ptáků v České republice a na Slovensku. – In: CEPÁK J., KLVAŇA P., ŠKOPEK J., SCHRÖPFER L., JELÍNEK M., HOŘÁK D., FORMÁNEK J. & ZÁRYBNICKÝ J. (ed.), Atlas migrace ptáků České a Slovenské republiky, pp. 22–23, Aventinum, Praha.

Adresa autora:

Jan FIŠER
Kozmice 27
391 55 Chýnov
kozmic@email.cz